

Василько, князь Тербовельський

Леонід Полтава

Історична поема

"Для коня узда кермою є, для мудрого — книга".

Князь Ярослав Мудрий

"Не хочемо віддати тобі Володимирського престолу, бо ти кинув ніж межі нас, чого не бувало в Руській Землі",— такими словами осудив Володимир

Мономах з іншими князями Руси-України вчинок Давида Ігоровича —
осліплення князя Василька Тербовельського.

*Запис у староукраїнському
Літописі з року Божого 1100.*

Половці

Мертвою хвилею степом понурим

Котиться ніч:

Грози, погрози, спалахи, бурі,

Стріли і січ...

Йде бездоріжжями. Сторожко, вперто

Сунеться, внемле.

Так би, оживши, проходили мертві,

Грузнучи в землю.

Що ж ти ховаєш? Що ти готуєш?

Вибухни, крикни, озвись!

Сунеться ніч, ворожить, чаклує

Серед густої трави.

Що там шеркоче? Чому це трубами

Плаче земля?

То задзвеніли стріли, загублені

В давніх боях...

Хто там ворухиться? Хто там зіщуливсь?

Чому наш степ тремтить? —

То у пільмі задрижали, здригнулись

Давні сліди копит...

За Переяславом оселі —

В журбі, в тривозі:
Зловіща ніч іде, ой леле! —
По їх дорозі!
І затуляються дубами,
Немов руками;
На засув засувають брами,
На засув — брами;
Між потемнілими граждами —
Жінки в нестямі:
Що буде з нашими дітками?
Що ж буде з нами?!
Із степів війнуло смертю —
Дзизнула стріла!
Ніч азійська йшла уперто
І свого дійшла:
Над садами, над граждами
Аж завив огонь,
Вдарив гучно копитами
Половця комонь!
Петлі свиснули жагучі,
Стріли виснули пекучі,
Із небес стрімкої кручі
На село упала туча,
Незборима, неминуча,
Смертовбивчая, пекуча —
Половецька туча!
Руки скручено арканом
Степовим, міцним;
З кров'ю, криком і туманом
Переплівся дим;
З болю корчачись, палають
Вулички киві;
Спис лютує, спис пірнає
У людській крові;
На пожежі їдуть вежі,
Шатра лопотять...
— Князю, князю, вишли стежі,
Вишли, княже, рать!
Скрині мальовані,
Сріблом обковані,
Строї дівочі,

Злотом гаптовані,
Зерно пахуче,
В полі горьоване —
Забране, спалене, збите, сплюндроване.
Біжать оселями пожежі,
Ворожі шатра лопотять...
— О князю, князю, вишли стежі,
Шли на поміч рать!
За утопаних у землю
Голубок-дівчат,
За дітей, що лебедями
Злякано ячать,
За невільних у арканах,
За страшні жалі —
Князю, йди!
Помстись за рани
Рідної землі!

Василько, князь Тербовельський

Підвівсь тоді, висок і дуж,
Тербовельський муж.
В його очах безмежна синь,
Та вже на синь спадає тінь,
Як на озера у негоду:
Нема народів свободи,
Немає й нам! Гінці, у путь!
Хай Святополкові у Київ
Мого хреста передадуть.
Щоб ми забули прежні чвари.
Щоби і смерди, і бояри
З-понад Збруча і з-над Сули
В одно на половця пішли!
У Переяслав пошту шліте
Моїх найкращих голуб'ят!
Ви чуєте? Це вже не вітер,
А дим із стону, дим і чад,
Це Русь горить! Це Україну
Чорноазійська точить міль!
Князів скликає воєдино
Тербовельський князь Василь.

Гінці

В задуманих, причаєних лісах
Біжить дорога, ледь копитом збита.
Яка тут тайна папороттю вкрита,
Яка краса! Уранішня роса,
Як срібні дзвоники, з гілля звисає.
Сплелись верхів'я міцно угорі.
Чатують сосни і дуби старі
В поганському, причаєному краї...
Деся бродять звірі. Знов тріщить гілля,
І хижий рев, що оббиває листя,
Гримить у лісі! Падає намисто
Роси рясної... Муж, а як маля —
Зі страху щулиться. В таку хвилину
Біснує ліс! Він дихає, мов звір,
Мисливцем вигнаний на полонину
З одвічних хащ, із недоступних нір!..
Летить гінець!
О, неблизька дорога
Туди, де завжди треба голови,
Де ста хрестами величають Бога
Ще Мудрим князем ставлені церкви.
Летять гінці
В усі кінці,
Під голоси
Всеї Руси:
Забудьте спір,
Забудьте спір
Скликайте княжий збір!

Київ

Все ближче й ближче чути дзвони...
Аж розступилися ліси,
І як мальована ікона,
Як сяйво Божої краси —
Явився Київ у блакиті,
Налитій соняшним теплом:
У небі райдужним крилом

Хрести, із золота відлиті,
Блищать. У осяйнім огні
Стоять торжественно-ясні,
Обковані гарячим злотов,
Могутні Золоті Ворога —
Надхненний твір сердець і рук.
А далі — сплетилами лук
Аж на три моря сяють храми,
Оправлені у пишний крин;
Білобляшаними дахами
Блищать доми; десятки стін,
Фарбованих в рожевий колір —
Неначе пелюстки магнолій,
Просвічені промінням зір!..
Спинивсь гінець. Невже це зір
Не зраджує?! О ні, не змора —
Це України стильний город,
Не осквернений Перуном,
Жахтить і сяє над Дніпром,
Короною жахтить живою! —
І вже гінець наш —за стіною,
Що Святоиолка захища
Від зловорожої й меча.
До Святополка й Володимир
Із Переяслава прибув:
Князь-степовик непокоримий,
Про міжусобиці забув,
Поцілувавсь, як брат із братом,
Минуле кинувши в туман:
— Єдина Русь, єдина Мати —
Хай гине половецький хан!
І коли наш гінець під кровлі
До града Києва прибув,
То голос князя з Теребовлі
І їхнім голосом вже був,
І радили князі на раді,
Щоб по-братерськи, без оман
Всекняжу скликати нараду —
Хай гине половецький хан!

На Любчім озері, 1097 року

На Любчім озері зійшлись
Ті, що змагались між собою
За кращі землі... Не колись,
А в половецькому розбої —
Братерські сльози й кров лились!
І присягли на хрест вони,
Одної матері сини,
Князі єдиної країни.
І не здригнулася рука
Теребовельця Василька,
Як присягав кінець руїні:
— Нехай в одно з'єднаєм Русь,
Нехай не будем ворогами,
Хай зникнуть чвари межи нами,
Я брат вам на хресті клянусь!
Собі не завдаваймо ран
І зникне половецький хан!

Намова

Всі присягли.
Та у дорозі,
Хоч ще не висохли уста,
В одно цілуючи хреста,—
Давид Волинський у тривозі
До Святополка нахиливсь,
Зашепотів:
В одно були
І Василько, й Володар... Боже!
Чи ж присягатися так гоже?
О, до яких доходять діл
Ті змовці галицькі, мій брате:
Вони ж готуються забрати
У тебе Київський уділ!..
Заревла Святополча кров,
Наче груди хто розпоров:
— Так оце їх присяга така?!
Я покличу к собі Василька!

— Ой, поклич його в Київ, поклич.
І Давид завертає у ніч,
У Звенигород скаче Давид,
В плахту ночі ховаючи стид,
Хитре серце сховавши в пільму —
Більший уділ аж сниться йому!..

Осліплення

Не їдь, мій князю синьоокий,
Не їдь у Київ, не лети!
Ти втратиш там не мир, не спокій,
А те, що вдруге не знайти!
Та чесний князь хутчіше вовка
З Тербовельщини чимдуж
Летить у Київ Святополка...
Ворота.
Варта.
Входить муж
В палату... —
І назад вже руки
Йому скрутили!.. Вже везуть,
Везуть до Каїна на муки...
Дивись востаннє на грозу,
На блискавки дивись, безвинний!
Дивись на степ, на блиск пожеж,
На половецьку Україну
Дивись!.. Уже не поведеш
Своїх полків на польську землю,
Вже забувай болгарський вид...—
Ти присягався не даремно,
Але даремно клявсь Давид!
Не половецькі,
Не: чужі
Давида слуги!..
Блиск.
Ножі.
Звелася Каїна рука —
І осліпили Василька.
І впало сонце на коліна...
Все обернулись у ніщо..

А він ридав, немов дитина,
І тільки шепотів: — За що?..
Ще раз долонею до віч,
Та в синь очей —
Упала ніч,
Вічна ніч.

У Володимирі-місті

У Володимирі в Давида
Сліпа хатина без вікна.
Сторожа ходить гордовита,
Але й вона якась смутна...
У тій халупі з ланцюгами
Не злодій, не азійська мразь,
А брат найкращий між братами
Сліпий теребовельський князь!

Половці, знову

Над садами, над ґраждами
Завива осінь,
Б'є гучними копитами
Половця комонь;
Руки зв'язані арканом
Степовим, міцним;
З кров'ю, криком і туманом
Переплівся дим;
З болю корчачись, палають
Вулички киві;
Половецькії нагаї —
В русичів крові;
На пожежі їдуть вежі,
Шатра лопотять...
— Князю, князю, вишли стежі!
— Де ж ні, княжа рать?!

Сучасне

Князь Володар взяв залогу

Василькові ж рідний брат!
Боєм визволив сліпого...
А в Русі повний розбрат.
Знов воюють між собою Збруч.
Дунай, Дніпро, Десна,
Між собою б'ються вої,
Гине руська сторона!
Як зібратись на відплату
Шолудивцю Боняку.
Та ж виколує брат брату
Очі!.. Де іще таку Україну відшукати,
Покажіть мені й тепер.
Щоб із того насміхатись,
Хто за тебе. брате, вмер?!

У Переяславі

Де обрію згублена, збита підкова
Лежить на широких долонях степів,
Там город біліє: церкви та будови,
І замок, що небо розкраяв навпів.
О, славо! Не легко тебе переймати!
О, воле! Не легко тебе берегти!
Стоїть Переяслав, на славу багатий,
Багат і на муки. Чорніють мости
На Трубежі-річці. По вулицях — попіл,
Він теплий ще. свідок вчорашніх пожеж,
І зводяться гордо, мов чоло Європи,
Гранчасті верхи переяславських веж.
На пагорбі з кременю — замок Гориця:
Муровані стіни — в тугу полосу,
Вдивляються мовчки зіниці-бійниці
У рідного степу підступну красу.
Лінії варта озветься то птахом, то звіром,
То брязне оружжя, то слово невладе...
Не спи, Переяславе! Мало ще віри,
Як очі виколує братові брат!
У замку, де світяться Давні Хороми,
Не спить Володимир, не склеплює віч.
А втома надходить... і тихим порою
Ще мить і відплив би далеко у ніч...

Важка голова у шоломі схилилась,
І отрок не знає: збудити, чи ні:
"Хоч князь, а напевно й вони натомились"...
— Ні, отроче! Спати не час нам, о ні!
Підвівсь Володимир, аж дзвоном металю
Озвалась кольчуга, бувала в боях...
Наморщивши чоло, неначе із жалю,
Звернувся до отрока князь Мономах:
— Що, отроче-хлопче, до матері б може?
— Проїдсья. — А хлопець здригнувся, мов птах:
— Ні, світлий мій князю... Не можу, не можу,
— Бо мати моя — в половецьких степах...
— Посліпли ми, сину... Посліпли ми, сину.
— Ходім на раду, — Я?..— Чому ж бо й ні?
Побачиш, де легше програти Вкраїну:
З моїми боярами чи у борні.
Бояри у залі нарад,
У Давніх Хоромах розсілись.
При князі — великі, панні,
Службові, ченці і купці.
Пухнасте купиння борід,
Очиці, що вістрями в'їлись
У княже лице... При стіні —
Почесні оружні бійці.
О, князеві легше у бій
Ходити у поле, по ярство
І правити легше мечем
По кожній ворожій орді,
Ніж тут, у хоромах, двобій
Тримати із гривним боярством,
Ніж щось говорити про Русь
Захланній оцій бороді!
Одні на Давида б піти!
Другі може б Київ узяти?
Ще інші десяту біду
Придумують надарма...
Лети, моя пісне, лети
І нині до кожної хати:
Всього є у нашім саду
Садовника йі досі нема!..
Скінчили — і князь подав знак:

Давида ми вже покарали,
На Київ нам нічого йти —
Є в стольному городі князь.
А нині ми вирішим так:
Хай кожен, хто ходить за ралом,
Навчиться ще й зброю нести,
Бо половці винищать нас!

Гінці, знову

Ще хвиля — і навстіж пішли
Важкі оборонні ворота:
Помчали гінці до князів
Сурмити на спільний похід...
Летіть, поспішайте, орли,
Державна веде вас турбота!
Як згинем то згинемо всі,
Або переможемо світ!
І отрок із воями мчить —
У княжу, стару Теробовлю:
Сам князь Мономах наказав
Просити у похід сліпця
За серце, за розум ясний
За очі, обагрені кров'ю,
За те, що осліплений князь —
Не скинув шолома бійця!

У Ветичеві, 1100 року

Стольний Київ, Чернігів і Галич,
Переяслав і Холм, і Самбір,
Кременець, Володимир... вставали
Руські списи, росли, наче бір,—
Бути
Бути кончині
Половцям,
Або Україні!

Руський меч

В широкій кузні — чорно.
Пащекою оштірилося горно.
На хмари глянувши у даль,
Двопудий молот взяв коваль.
І з розмаху, і з розгону
Вдарив штабу він червону
Дзвінко, гордо, грізно, гучно
Меч кується обіручний!
Чорний молот, як віхола,
Свище, виє, крутить коло!
Задрижали, загули
Часто вдари, дзвінко вдари!
Так народу —
Для свободи,
Хижим крукам —
Для науки,
Для покари
За пожари,
Для відплати
За утрати —
Народивсь в диму важкому,
У крицевім грюці грому,
В блисках іскорних хуртєч
Славний
Руський
Меч!

Року Божого 1103

На Долобську врадили раду —
Половчанину на загладу!
На Долобську минулись муки
Подали князі собі руки!
Над Долобським встала заграва
Ярослава Мудрого слава,
Володимира, Ольги слава —
Воскресала моя Держава!
І від щастя соборної впасти —
Князь незрячий заплакав щасно,
Бо ж Руси минулися муки —
Подали собі люди руки!

Ой, Боняче, триклятий хане,
Ми постали тебе нестане!

Похвала св. Софії Київській

Софіє, золота Софіє!
Ти межи київських садів,
Неначе крила лебедів,
Що над землею ледве мріють;
Ти як простягнена рука
На братню зустріч, не прощання,
Як день, як снів, як поривання
Як мисль, висока і дзвінка!
Ти як сплетіння всіх дорог,
Ти межи нас, у нас, над нами,
Людськими мудrimi руками
Тебе для нас воздвигнув Бог!
Благослови ж, Всевишня, нас
На ворогів у добрий час!

Радість Руси

Благословен весняний ранок,
Коли з-під чорної ріллі
Встають найперші у тумані
Зелені стебла на землі!
Благословенні світлі води,
Що поять землю з вишини!
Благословенна мить приходу
Непереможної весни!
Благословенна мить приходу
Із забуття — в нове життя!
Благословенне багаття,
Що зветься серцем!

Спільний похід до острова Хортиці

Полки наддніпрянські, закуті у лати,
Ідуть та й ідуть над Дніпром.
— До Хортиці, брате?

— До Хортиці, брате!..
— Чолом тобі, князю!
— Чолом!
Дніпро уже бачив і торків, і обрів,
Іранських чорнявців, північників сніг...
Чи бачив ти, Дніпре, аж скільки хоробрих?
— Ніколи ще стільки своїх!
Пливуть галичани — човни за човнами,
Аж іскрами з весел ріка пойнялась.
— Чи знаєш ти, Дніпре, хто є межі нами?
— Я знаю: пливе теребовельський князь!
Стоїть на кормі — невидючий та зрячий.
Кремезний, поставний, а волос — як дим...
— На Хортицю, князю?
— А певно, козаче!
І тисячі тисяч крокують за ним.

На Хортиці

Не острів — самі білокрилі намети!
Вершинами — копія, стріли, мечі.
При свічці — князів нетривкі силюети,
В залізних кольчугах і грецькій парчі.
Скінчилась нарада.— Вогні погасити!
Хай половці сплять!..— далі й далі наказ.
Між військом, замовклим, неначе забитим,
Іде з Васильком переяславський князь.
З ними князі з усієї країни —
Землі молодой могутні стовпи.
Прийшли із мечем від меча і загинуть,
І київський князь показав на степи.

Бій з половцями

Бій гримить,
Мов кінь підковами!
Князь стоїть,
Як зачарований!
Все небо — у стрілах
На річці Сольниці,

І чує наш князь,
Як надають птиці...
Все чує князь,
Все серцем бачить,
І незрячий —
З радости плаче...
А бій гримить,
Мов кінь копитами.
Плаче степ,
Гей, неумитими
Ранами,
Ганами,
Вітрами,
Туманами,
Бурею
Хмурою,—
Збилися щити,
Вдарились мечі,
Кров — страшні цвіти,
Кров — життя ключі!
Гаркають мечі,
Зойкають сичі,
Чорнокрилий Див
Крила розкрилив!
Гей, біжать струмки
У сині річки,
Червоні струмки
В червоні річки!
Гей, біжать полки
Як серед ріки
Хвилі гомінкі!
Гей, біжать полки.
Лютії вовки,
Жадібні вовки
Княжії полки!
Гей, свище, свище меч кривавий
Внизу, вгорі!
Не одному судилась слава
В бою згоріть!
Живіть же, роки молодецькі,
Доки живі!

Дванадцять князів половецьких
Вже на траві!
П'янкою кров'ю підпливає
Уся орда.
В Дінці від крові закипає
Густа вода...
Невольники біжать на волю —
І вже за лук:
За половецькую недолю,
За біль розлук!

Епілог

Ще догорали іскри бою,
А вже чиясь рука
Зустрілась раптом із сліпою
Рукою Василька.
О князю! Я — Давид проклятий
Візьми мій меч,
Зітни цю голову трикляту,
Зітни із плеч!
Та здивувався князь незрячий
Розлетом брів:
-Давиде, я в цю мить неначе
Уже прозрів!
Як ти прозрів, Давиде-брате,
То й я прозрів!
І обнялись князі навіки
Перед князями...
І тільки небо чорним криком
Реве над нами.
Небо
Чорним
Риком
Реве
Над нами.